

equivalentes, como **-ar-mí** y **-en-mí** (p. 58). De paso, diré que también se podrían haber añadido algunos índices que recogerían los principales sufijos que aparecen repartidos por los nombres (**-te**, **-ki**, **-ka**, **-(i)ke**, **-ko**, **-ar**, **-en**, **-mí**, **-(a)uni(n)**...), dado que, en un estudio antroponímico de este tipo, no es únicamente importante la distribución de las raíces.

Para finalizar, debo aclarar que, independientemente de mis opiniones personales, queda claro y manifiesto que el trabajo

merece ser incluido entre las obras fundamentales sobre onomástica y que, con toda seguridad, nos servirá como libro de consulta útil en adelante.

José María Vallejo Ruiz
 Universidad del País Vasco -
 Euskal Herriko Unibertsitatea
 josemaria.vallejo@ehu.es

LUQUE MORENO, Aurora

Safo: Poemas y testimonios

Barcelona: El Acantilado, 2004, 190 p.

ISBN: 84-96136-69-8

LLABRÉS RIPOLL, Maria Rosa

Safo: Cants. Introducció, traducció i notes de Maria Rosa Llabrés Ripoll

Barcelona: La Magrana, 2006, 106 p. L'Esparver Clàssic; 57

ISBN: 84-7871-710-2

El gran buit que deixaven Anglada i Capellà pel fet de no incloure la desena musa en els reculls respectius de poetesses gregues ha estat cobert recentment per Maria Rosa Llabrés, amb una nova versió dels Μέλη, mot literalment recollit en el títol català: *Cants*. De fet, avui per avui, ens quedava un xic llunyana la versió de M. Balasch (1973), amb text grec al costat, de vegades potser excessivament lliure o poc transparent. I més lluny encara, però no sempre, la versió que Carles Riba deixà inèdita dels fragments de la poetessa (vegeu *Faventia*, 24/1, 2002, p. 161-178), de vegades excessivament literal.

De fet, Maria Rosa Llabrés ja havia publicat una antologia de fragments de lírica grega en la mateixa col·lecció («L'Esparver Clàssic; 33», cf. *Eclás* 115, 1999, p. 172-173) i era d'esperar que arrodonís el corpus de la monodia grega amb Safo, poetessa absent d'aquella antologia. Aquesta vegada ha optat també pel vers lliure, fent servir un to molt transparent i

proper a l'original grec, seguint l'edició canònica de Voigt, però sense donar títol a cap dels poemes, tal com havia fet anteriorment. Sí que ha proveït, però, el seu llibre d'un ampli estudi introductor (p. 7-58), on tracta amb deteniment els problemes biogràfics que afecten la poetessa i el seu cercle de Mitilene, aspectes variats de la seva poesia (des de Terpandre fins a la tradició poètica lèsbia i edicions antigues a càrrec dels alexandrins), a més de resumir els seus temes preferits (divinitats i culte, amor i virginitat/matrimoni, bellesa i natura, consciència de poeta i memòria). Clou aquest estudi amb un apartat força complet del que ha estat la recepció de Safo en la cultura occidental. En aquest apartat, Maria Rosa Llabrés recull moltes dades d'interès, des de les purament erudites, antropològiques o filològiques (a la pàgina 48, s'al·ludeix al llibre de K. J. DOVER [1978]. *Greek homosexuality*, publicat a Nova York, que no s'esmenta a l'assortida bibliografia final), fins a les que tracten vies diferents per les

quals hom ha fet perviure Safo —o, si hom volia, «el mite sàfic»— en la literatura, la música, les diferents arts (a més dels gravats que enumera a les pàgines 50-51, s'hi podria afegir el quadre de Joan Brull [1863-1931], *Safo*, fins i tot un repertori guia molt complet de traduccions a diferents llengües (entre les quals es podrà incloure X. GAGO [1985]. *Safo. Poemes y fragmentos*. Versión asturiana del orixinal griegu, entamu y notes por X. G. Llibrería Académica, 4. Oviedo: Academia de la Llingua Asturiana).

Quant a l'edició de la professora Aurora Luque, val a dir que sembla que la seva intenció és una altra. L'any 2000 ja va publicar una antologia, també bilingüe, *Los dados de Eros*, sobre poesia eròtica grega. Aquesta vegada tenim tot el corpus de la poetessa acompanyat d'una selecció de *testimonia veterum*, tot en edició bilingüe, que prové de l'edició, també bilingüe, de D. CAMPBELL (1982, reimpr. i corr. 1990. *Sappho and Alcaeus*. Londres-Cambridge Mass.: Loeb). De fet, ja hi ha traduccions de Safo al castellà força reeixides (esmentades a la pàgina 188 i on trobem a falta l'antologia del professor A. GARCÍA CALVO [1987]. *Poesía antigua*. Madrid), però el repte que suposava per a ella rejevenir (p. 9) aquests poemes antics ha estat

motiu suficient per emprendre el treball. Les seves notes, totes incloses al final del llibre (distintes si són notes als poemes, p. 169-181, o notes als testimonis, p. 182-186), manifesten, més d'una vegada, un estil de lectura ben personal (p. ex. *ad fr.* 5, 11, 18; *ad test.* 15), però s'hi palesa, també, un bon coneixement de la crítica filològica. Cada poema és encapçalat per un títol breu que serveix de lema al fragment. La traducció és feta en vers lliure, amb un registre que evita l'ús de cultismes però buscant mots elegants i propers a l'estàndard, procurant una lectura molt còmoda.

Confiem, en fi, que properes edicions d'aquests dos llibres incorporin el nou poema de Safo inclòs dins del llarg fr. 58, que avui ja sabem que s'ha de dividir en quatre parts independents i que ha donat, també, un altre poema complet (cf. M. GRONEWALD i R.W. DANIEL [2004]. *ZPE*, 147, p. 1-8; *ZPE*, 149, p. 1-4; R. TORNÉ [2006]. *Faventia*, 28/1-2, p. 199-200).

Ramon Torné i Teixidó
Institut Matadepera
ramon.torne@xtec.cat

MARTÍNEZ FERNÁNDEZ, Ángel
Epigramas Helenísticos de Creta

Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2006, 352 p.
y LIII láminas. Manuales y Anejos de Emerita; XLVIII
ISBN 978-84-0008-469-1

Esta obra, que ahora aparece publicada en la importante serie «Manuales y Anejos de Emerita» del CSIC, es una excelente edición, acompañada de un extenso y meritorio estudio filológico, de los epigramas helenísticos de Creta, fruto de varios años de trabajo del autor.

El estudio de Ángel Martínez representa un trabajo que, desde un punto de vista

metodológico, es sistemático y de recopilación. Parece oportuno señalar que este estudio se basa no sólo en la autopsia de las inscripciones, sino también en la concentración y el examen de las ediciones y las interpretaciones anteriores. De la lectura del libro, resulta claro que esta investigación se apoya en una rica y amplia documentación bibliográfica. Conviene además